

Ethnic and Racial Studies (13. évfolyam 1990.1-4.)

Az Ethnic and Racial Studies című Londonban megjelenő folyóirat 1978-ban indult, évenként négy számmal. Főszerkesztője Anthony D. Smith, a London School of Economics and Political Science szociológia-professzora, aki nemzetelméleti munkásságával vált ismertté. E témában számos tanulmányt és több könyvet publikált, amelyek közül a legjelentősebbek: *Theories of Nationalism* (1971); *Nationalism in the 20th century* (1979); *The Ethnic Revival* (1981); *The Ethnic Origins of Nations* (1986). A szerkesztésben a nemzet- és etnikai kutatások nagyírú szakértői vesznek részt, így például Michael Banton, Walter Connor, Thomas F. Pettigrew, Joh Stone (a folyóirat alapító szerkesztője), Peter Loizos, George Schöpflin.

A szemlébe írt dolgozatok egy része teoretikus jellegű, a nemzettudat, a nemzetfejlődés, nacionalizmusok elméleti vonatkozásaival foglalkozik. A másik hányaduk ezek konkrét megjelenési formáiról szól, a világ legkülönbözőbb tájairól szolgáltatva példákat, Mauritiustól Trinidadon át Izraelig. Szembeötlő - és ez sokak számára elgondolkoztató lehet -, hogy a kelet-közép-európai térségnek nem szentel nagy figyelmet a lap: a tavalyi évfolyamban egyetlen régiókról szóló tanulmányra sem bukkantam. Helytelen volna ezért a szerkesztési politika hiányosságát” kárhóztatni. Inkább a túlzott magunkra figyelésen, magunkkal való foglalkozáson kellene túljutni. Mert amit Budapesten manapság relevanciaként tálnak az olvasók elé, az Londonból nézve sokszor bizony periférikus. A vallás és az etnikai ideológiák kapcsolata a trinidadai hindu ifjúsági mozgalom példájával is megvilágítható, s közhellyé koptatott európaiságunk igencsak egyoldalúvá válhat, ha abba - ahogyan a magyarországi folyóiratok többségében teszi - szinte kizárólag Európa keleti fele értődik bele.

Az Ethnic and Racial Studies önmagával szemben magas szakmai színvonalat támasztó orgánumként jóval szélesebb spektrumból választja témaanyagát. Az egyik legérdekesebb tanulmány Ma Shu Yun, a torontoi egyetem politikatudományi tanszéke tanárának írása: *Ethnonationalism, ethnic nationalism and mini-nationalism: a comparison of Connor, Smith and Snyder*. (Etnonacionalizmus, etnikai nacionalizmus és mini-nacionalizmus: Connor, Smith és Snyder elméletének összehasonlítása - 1990/4.) A szerző a címben jelzett három terminust járja körül, elsősorban a fenti kutatók munkáira támaszkodva. Anthony Smith és Walter Connor a nacionalizmus etnikai dimenzióját emelik ki műveikben, az általuk használt etnikai nacionalizmus, illetve etnonacionalizmus fogalma átfedik egymást. Smith - aki az etnikai újjáéledésről és a nemzetek etnikai eredetéről szóló könyveiben használja a kifejeést - nacionalizmus-elmélete azonban átfogóbb Connorénál, amennyiben figyelembe veszi a tényt: a világ több újonnan létrejött államalakulata nélkülözi az etnikai alapot. Connor, aki 1973-ban alkotta meg az etnonacionalizmus fogalmát, erről külön nem tesz említést. Az etnonacionalizmust a nacionalizmus értelmében használja. Az új terminus bevezetésére pedig azért van szükség - mondja -, mert a nacionalizmuson sokan egyre inkább nem egy etnikai csoporthoz, hanem az államhoz való lojalitást kezdték érteni. Smith kiindulópontja is az, hogy az etnicitás a nemzet eredete. Az etnikai nacionalizmus pedig voltaképpen nacionalizmust jelent nemzetekkel. Megkülönböztetésül: a nemzetek nélküli nacionalizmust területi nacionalizmusnak nevezi. Utóbbi elsősorban a gyarmati uralom alól felszabadult területekre alkalmazható.

Louis Snyder mind Smith, mind Connor fogalom-használatát kritizálja, Connorét például azon az alapon veti el, hogy ha az „etno” előtagot kicseréljük nemzetire, akkor a nemzeti nacionalizmussal egy fölösleges kategóriához jutottunk. Szerinte a probléma abban rejlik, hogy a nemzet társadalomtudományi, az etnicitás természettudományi kategória, így párban szerepeltetésük kizárt. Az etnikai csoporthoz tartozást a törzsiség (tribalism) szóval jelöli. A törzsek és a nemzetek az ő elméletében csupán elhelyezkedésükben, területileg

különböztesse meg, s nem társadalmi, kulturális jellegzetességük szerint. A törzset és a nemzetet ugyanabban az értelemben használja, ugyanakkor egyik munkájában a törzsiség és a nacionalizmus ellentmondását taglalja. A következetlenség feloldására a törzsiség helyett a mininacionalizmus kategóriáját vezeti be, felvetve ezzel a mini-, illetve a makronacionalizmus közötti különbségtétel problémáját, de nem oldva meg azt. A makronacionalizmus további osztályozása faji, kulturális, vallási, kontinentális nacionalizmusra nem magyarázza meg a különbséget, a függetlenség elérésének - mint kritériumnak - bevezetése pedig szintén nem megoldás, mert - ahogyan Snyder maga is elismeri - a mini-nacionalizmusok céljai változnak a függetlenség és az autonómia elnyerése között.

A tanulmány írója szerint Snyder elmélete a legkevésbé használható a három közül, míg a legkidolgozottabb Smithé.

Az 1990/1. számban jelent meg a fent már említett Walker Connor *When is a nation?* (Mióta beszélhetünk nemzetről?) című dolgozata, amely tömören foglalja össze a nemzeté válás egyes kérdéseit. A politikai tudományok USA-ban élő professzora a nemzetek kialakulásában az alábbi 4 szempontot tartja a legfontosabbnak: 1. A nemzettudat nem elit-, hanem tömegjelenség, 2. a nemzet formálódása folyamat, egy nemzet nem egyszeri történet eredményeként születik, 3. ez a folyamat nem előre meghatározott, 4. a nemzeté válás egyik központi kérdése az emberek régtől fogva való összetartozásának érzete, amelynek azonban ritkán van köze a valósághoz. Ezért a néprajz tanulmányozása a nemzeté válásban gyakran nem használható. Connor írásában túlnyomórészt az 1. pontra helyezi a hangsúlyt, amit egy példával illusztrál. 1840 és 1915 között európai bevándorlók tömege érkezett az Egyesült Államokba. Zömük vidéktől származott, minimális iskolázottsággal. Az értelmiségiek és a nagyvárosi emberek nemzettudata természetesen egészen eltért a parasztokétól, akik viszont inkább reprezentálták származási helyük népességét. Az Amerikai Etnikai Csoportok Harvard Enciklopédiájából valók az alábbi példák: az Újvilágba érkezésük idején a horvátok általában az általuk lakott területtel azonosították magukat, így beszélhetünk például dalmátokról, szlavónokról. Egy másik példa az „olaszság” fogalmának hiánya az első világháború előtt. Helyette az emberek szicíliaiaknak, calabriaiaknak, nápolyiaknak vallották magukat. Még problémásabb a macedónok helyzete: csak a 20. században kezdte róluk állítani néhány értelmiségi, hogy külön nemzetet alkotnak. A macedón bevándorlók utódainak jó része ma is bolgárnak tekinti magát. Elfogadva, hogy a nemzettudat tömegjelenség, Connor arra a következtetésre jut, hogy Európa jelenlegi nemzetei sokkal később alakultak ki, mint azt sokan gondolják. A nemzettudat megjelenésének fáziskéséséről beszél az elit, illetve a tömeg között.

Az előző kettőnél kevésbé teoretikus Máire Ni Bhrolcháin írása (1990/4.), amely az 1991-es brit népszámlálás újdonságáról szól: az etnicitás kérdésének első ízbeni megjelenéséről a brit népszámlálások történetében. Tíz évvel ezelőtt a családfő születési helyét kérdezték meg, ez pótolta az etnicitásra vonatkozó adatot. Ez a módszer egyre több pontatlanságot eredményezett, mivel egy 1986-os kimutatás szerint már minden negyedik kisebbségi etnikai közösség családfője nem a Nemzetközösség területén született. Ezért az 1989 áprilisában megtartott „próbanépszámlálás” a megkérdezettek önbevallás alapján az alábbi kategóriák közül választhattak: fehér, karibi-fekete, afrikai-fekete, az előző kettőbe nem tartozó fekete (megjelöléssel), indiai, pakisztáni, bangladesi, kínai, egyéb (megjelöléssel). A sikeres végrehajtás folytán az idejű összeírás ugyanezt a módszert követi. A népszámlálás etnicitási adatainak a helyi szinten történő felhasználásban van gyakorlati haszna: így például a különböző közszolgáltatások megszervezésében, területi elhelyezésében.

További érdekesebb tanulmányok a tavalyi évfolyamból: Stephen Ryan: *Ethnic conflict and the United Nations* (Etnikai konfliktus és az Egyesült Nemzetek 1990/1.), Sammy Smooha: *Minority status in an ethnic democracy: the status of the Arab minority in Israel*

Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1991. 2. évf. 2.sz.

(Kisebbségi státus egy etnikai demokráciában: az arab kisebbség helyzete Izraelben - 1990/3.). Figyelmet érdemel továbbá Peter Kivisto tanulmánya (1990/4.), amely az amerikai bevándorlás-történet új irányait és az „új társadalomtörténeti” iskola eredményeit rendszerezi. Minden egyes szám a folyóirat profiljába vágó, a könyvpiacra egy-két éve megjelent mű rövid ismertetésével zárul.

Bán D. András